

Příloha 1.

Portréty Sandové, které mohou zajímat, jednak že by je byla mohla Světlá znát, jednak že jich nenásledovala, čtla-li je, jsou z doby blízké r. 1838; jsou-li všechny, nemohu, bohužel, říci.

H. Heine (Französische Zustände, Anhang. S. W. 1862. 11. 297) píše: George Sand, die grosse Schriftstellerin, ist zugleich eine schöne Frau. Sie ist sogar eine ausgezeichnete Schönheit. Wie der Genius, der sich in ihren Werken ausspricht, ist ihr Gesicht eher schön als interessant zu nennen; das Interessanteste ist immer eine graciöse oder geistreiche Abweichung vom Typus der Schönen, und die Züge von George Sand tragen eben das Gepräge einer griechischen Regelmässigkeit. Der Schnitt derselben ist jedoch nicht schroff und wird gemildert durch die Sentimentalität, die darüber wie ein schmerzlicher Schleier ausgegossen. Die Stirn ist nicht hoch, und gescheitelt. Fällt bis zur Schulter das köstliche, kastanienbraune Lockenhaar. Ihre Augen sind etwas matt, wenigstens sind sie nicht glänzend, und ihr Feuer mag wohl durch viele Thränen erloschen oder in ihre Werke übergegangen sein. . . . Der Autor von „Lelia“ hat stille, sanfte Augen, die weder an Sodoma noch an Gomorrha erinnern. Sie hat weder eine emancipierte Adlernase, noch ein witziges Stumpfnäschen; es ist eben eine ordinäre gerade Nase. Ihren Mund umspielt gewöhnlich ein gutmüthiges Lächeln, es ist aber nicht sehr anziehend; die etwas hängende Unterlippe verräth ermüdete Sinnlichkeit. Das Kinn ist vollfleischig, aber doch schön gemessen. Auch ihre Schultern sind schön, ja prächtig. Ebenfalls die Arme und die Hände, die sehr klein, wie ihre Füsse. Die Reize des Busens mögen andere Zeitgenossen beschreiben; ich gestehe meine Inkompetenz. Ihr übriger Körperbau scheint etwas zu dick, wenigstens zu kurz zu sein. Nur der Kopf trägt den Stempel der Idealität, erinnert an

die edelsten Überbleibsel der griechischen Kunst. . . . Ja, George Sand ist schön wie die Venus von Milo¹; sie übertrifft sie sogar durch manche Eigenschaften: sie ist z. B. viel jünger. Die Physiognomen, welche behaupten, dass die Stimme des Menschen seinen Charakter am untrüglichsten ausspreche, würden sehr verlegen sein, wenn sie die ausserordentliche Innigkeit einer George Sand aus ihrer Stimme herauslauschen sollten. Letztere ist matt und welk, ohne Metall, jedoch sanft und angenehm. Die Natürlichkeit ihres Sprechens verleiht ihr einigen Reiz. Von Gesangsbegabnis ist bei ihr keine Spur; George Sand singt höchstens mit der Bravour einer schönen Grisette, die noch nicht gefrühstückt hat oder sonst nicht eben bei Stimme ist. Das Organ von George Sand ist eben so wenig glänzend wie das, was sie sagt. Sie hat durchaus nichts von dem sprudelnden Esprit ihrer Landsmänninnen, aber auch Nichts von ihrer Geschwätzigkeit. Dieser Schweigsamkeit liegt aber weder Bescheidenheit noch sympathisches Versenken in die Rede eines Andern zum Grunde. Sie ist einsilbig vielmehr aus Hochmuth, weil sie dich nicht werth hält, ihren Geist an dir zu vergeuden, oder aber aus Selbstsucht, weil sie das Beste deiner Rede in sich aufzunehmen trachtet, um es später in ihren Büchern zu verarbeiten. . . .

Sám článok o Sandové (Anhang) je datován (str. 282) v Paříži 30. dubna 1840, ale tato črta označena za „Spätere Notiz“ (1854), kdežto vydání Walzelovo (IX. 1910, 39, resp. 41/2) nijak ji časově neurčuje; pozdější vsuvky tu rozpoznává Karenin (s. u. III. 138).

Pro naše šetření je tento popis důležit, protože Heine u nás byl znám a oblíben a vůbec literatura německá dosti běžná (proto klademe dále ještě jiný popis německý); ale jinak je zřejmo, že tato neupřímná¹ kresba Heineova, chytře maskovaná, nemohla být ve všem vzorem toho, co jako slova Čejkova podává K. Světlá, zvláště nikoli pro kresbu osobnosti.

Jiný dopisovatel, *G. R. Depping*, napsal r. 1836 do „Morgenblatt für gebildete Stände“ ve svém pařížském listě (č. 37, str. 532)

¹ Srov. jeho listy H. Laubemu, zvláště dopis z 12. října 1850, otištěný u Karenina III. 133.

tento popis Sandové: „In einer Skizze des *Cabinet de lecture* sei Madame Dudevant dargestellt worden am Arme Charles Didiers als kleine, zart geformte¹, dreissigjährige Frau, mit einem edlen sogenannten bourbonischen Gesichte; sie sei auf eine etwas auffallende Art, aber doch geschmackvoll, gekleidet gewesen, habe ein seidenes, sehr gebauschtes Kleid getragen, mit einer Mantille von grünem Samt und ausserordentlich breiten Spitzen. Ein schönes Juwel habe auf ihren Stirn gegläntzt. . . (A. Krautwurst, Die französische Literatur in Deppings Pariser Korrespondenznachrichten des Morgenblattes für gebildete Stände. II. 1830—1850. 1924. 33. Giessener Beiträge zur rom. Phil. XV.)

Není tu, jak vidno, tak souběžných a stejných rysů, jako podávají dopis Balzacův a Čejkovo líčení u Světlé; nemohl míti tento popis tedy rozhodujícího vlivu na Světlou.

Zato blízký je jejímu líčení popis, jež podal básník *Edouard Grenier* (1819—1901), který prvně² spatřil Sandovou r. 1840 a ve svých „*Souvenirs littéraires*“, jež vyšly nejprve v říjnu 1892 v *Revue bleue* a pak téhož roku v knize (Vincent; Berry 530 a 646), popisuje ji tak: „Elle avait trente-six ans à peine. Courte et replète de taille, vêtue simplement d'une robe noire montante, la tête attirait toute l'attention, et dans la tête les yeux. Ils étaient magnifiques; peut-être un peu rapprochés, grands, à larges paupières et noirs, mais nullement brillants; on eût dit du marbre dépoli on plutôt du velours, ce qui donnait au regard quelque chose d'étrange, de terne et même de froid. Ce ton mat de la prunelle était-il naturel, ou devait-on l'attribuer à son habitude d'écrire longtemps la nuit à la lumière? . . . Le front haut, encadré de cheveux noirs qui se divisaient en deux simples bandeaux, ces beaux yeux calmes, surmontés de fins sourcils, donnaient à sa physionomie un grand caractère de force et de noblesse que le bas de la figure ne contenait pas assez. En effet, le nez était un peu charnu, le dessin en était mou, sans belle ligne, vu de face surtout; la bouche manquait de finesse aussi; le menton petit, mais appuyé

¹ To odpovídá i náčrtku (tužkou) Mussetovu, o němž a o jehož reprodukci níže.

² L. Vincent, G. Sand et le Berry. 1919. 530; otiskuje i Karenin, s. u. III. 121

déjà sur un sousmenton trop apparent, ce qui donne de la lourdeur au bas du visage. Du reste, une extrême simplicité de parole, d'attitude et de geste, telle m'apparut Mme Sand, ce soir-là" (cit. Vincent, k. u., 530). Tohoto portrétu, který dává za pravdu kresbě Světlé, nemohla česká spisovatelka rovněž znáti, když psala své literární vzpomínky.

Podobně *Augusta Barbiera*, který si r. 1834 po obědě u Buloze, kde byla přítomna i Sandová, poznamenal dojem, jakým naň působila, neboť ty jeho „*Souvenirs personnels*“ (1883) vyšly až tři léta po prvním uveřejnění „Z literárního soukromí“; tu píše autor proslulých „Iambů“: „C'était, à cette époque, une petite femme brune de peau et de cheveux, aux yeux bombés et aux pupilles de jais, au nez aquilin et aux lèvres épaisses. Assez maigre et fluette de forme, sans appendices charnus ni devant ni derrière, bref, une apparence de jeune garçon habillé en femme, un être plutôt étrange que beau et agréable. Elle ne parle presque pas“ (cit. Vincent, k. u. 529).

Z ostatních podobizen literárních, dobově aspoň poněkud blízkých [Th. de Banville; baron Haussmann; Mme Juste Olivier a j., které rovněž cituje L. Vincent v díle *G. Sand et Berry*. 528—531, nebo z Pictetova líčení „*Une Course à Chamounix*“ (1838) u Karenina II. 233], ani jedna není tak podobna kresbě české, ač ovšem v některé drobnosti tu a tam jsou shodné¹; ne-

¹ Také popis, který načrtla *vévodkyně Dino*, potom *vévodkyně de Talleyrand et de Sagan*, ve své *Chronique* z let 1831—1832 (kterou uveřejnila r. 1909 kněžna Radziwiłłová) není shodný, ač časově blízký: „Elle est petite, brune, d'un extérieur insignifiant, entre trente et quarante ans, d'assez beaux yeux. Une coiffure prétentieuse et ce qu'on appelle en style de théâtre, classique. Elle a un ton sec, tranché, un jugement absolu sur les arts, auquel le buste de Napoléon et le Paris de Canova, le buste d'Alexandre par Thorwaldsen, et une copie de Raphaël par Annibal Carrache (que la belle dame a prise pour un original) ont fort prêté. Son langage est recherché. A tout prendre, peu de grâces: le reste de sa compagnie d'un commun achevé, de tournure au moins, car aucun n'a dit un mot“ (RHLF. 24. 1917. 34/5. Eugène d'Eichthal, George Sand et le prin e de Talleyrand). Nevím, zanechal-li *A. de Lamartine* ve svých různých vzpomínkách či črtách literárních, nebo básník *Ed. Turquety* někde portrét slavné spisovatelky, ačli by byly přišly k rukám Světlé; nejsou mi přístupny, stejně jako *Souvenirs de Charles Rollinat* citované u Karenina

byly patrně známy české autorce a vůbec nemohly na její zprávu o Čejkovi a Sandové míti podstatnějšího vlivu. Rovněž, co sama Sandová o svém vzhledu píše v „Histoire de ma vie“ (1879. II. 75, IV. 81/2), nemá ohlasem slova českého jejího cicerona, jak je sděluje Světlá, a pokud je u Sandové samotné shoda s Balzacem (l'air bête. II. 75), tím spíše jen potvrzuje, že se kresba Čejky-Světlé zakládá na jiné zkušenosti.

Stručnější popisy už tím méně mohly míti rozhodující vliv na portrét u Světlé; tak popis *Lisztův* (uvedený Niecksem II. 9) nebo *Mussetův* (ib. II. 12) nemají všech rysů, které čteme u Světlé, nemohly tedy podstatně, znala-li je, určití kresebná slova, jež vkládá v ústa Čejkova.

J. Neruda (m. u. II. 6. 1. 286) ji popisuje: „G. Sandová je paní v plném slova smyslu krásná, prostředně velká, v obličejí jejím vidíš mužskou rozhodnost a ženskou grácií zároveň. Oči její jsou velké a černé, ústa její plná duchaplností a smyslností. Pro nás má ještě zvláštní význam . . .“ tak psal duchaplný feuilletonista Národních listů dne 14. června 1876. Byl-li i méně informován než Světlá, což neměl dar velké představitosti, aby čtenářům nebyl dovedl vyvolat živý obraz? Sotva protože by byl nechtěl; rozběh tu je a je příliš znatelné, z kterých popisů vychází. Patrně tedy kresba Světlé-Čejkova je opřena o bohatou realitu a nemáme vážného důvodu nevěřiti, že paměť Světlé nepodržela v celku slova (neopírala-li se i o zápis) nadšeného doktora, a je nereprodukovala.

*

Nepočítajíc podobizny z dětství a z doby stáří, z let plnosti životní znám tyto podobizny Sandové: *Eug. Delacroix* (reprod. G. Lanson, Histoire ill. de la litt. française. 1923. II. 293; v mužském¹ šatě, šátek na krku). *Julien* (reprod. Desgranges, Histoire de la litt. fr. 6. 1920. 879 a F. Chopins Gesammelte Briefe,

(III. 38). Pro Lamartineův „*Cours familier de littérature*“ mi zatím potvrzuje p. C. Vaněk ze Strasbourg, že tam portrétu Sandové není.

¹ Mužský portrét z Musée Carnavalet, který otiskuje L. Vincent, Sand et le Berry po str. 248, svědčí podobou, že se i později Sandová oblékala za muže; její tvář tu má již unavený výraz.

B. Scharlitt. 1911. 208, a lépe Weissmann, Chopin. 1914, obr. 33; rovněž šátek na krku na uzel zavázaný). *Luigi Calamatta* (z r. 1836, reprod. v Petit de Julleville, Hist. de la langue et de la litt. fr. VII. 422 i Karénine II. v čele; s látkovou ozdobou kol hlavy). *Eug. Charpentier* (z jara r. 1838, srov. Karénine II. 457; je to portrét reprod. u Doumicea, G. Sand. 1909, v čele knihy, či portrét u L. Vincent v čele knihy G. Sand et le Berry. 1919? Pro onen svědčí účes a ozdoba hlavy i vzhled podle stáří, tento se zdá starší, z mladší doby Sandové, a připomíná podobou portrét od J. Isabeye). *J. Isabey* (repr. Karénine. 1912. III, v čele, s krajovým límcem). Impr. *B. Bincteau* (1840), Lith. *de Thierry père* (b. d.) a tištěný *portrét z r. 1842*, tyto tři v knize Vincentové (Sand et l'amour) tu častěji vzpomenuté; k těm lze přiřadit podobou, i spadá do doby blízké, pastel přisuzovaný *G. Courtoisovi* (pěkně reprod. u L. Vincent, G. Sand et le Berry, po str. 290). Konečně *Eug. Delacroix* (jiný portrét, v ženském šatě, s širokým kloboukem A. Weissmann, d. u. obr. 32) a *Musset* (reprod. tamže, obr. 31, lépe podle Pitonovy kopie u Vincent, G. Sand et le Berry, po str. 177). Starší Sandovou představuje portrét *Tony Faivre* (reprod. v Annales polit. et litt. 1904), kde je Sandová podobna poněkud portrétu z r. 1842; (ovšem pomíjíme) známou podobiznu *staré pani z Nohant* s pruhovanou pelerinou a velkými náušnicemi; nás se nijak nedotýká. Neznám, bohužel, portrétu *J. Coutura*, který prý nevystihuje krásu Sandové jako literární portrét Heinův, jak soudí Niecks (s. u. II. 12), poněvadž prý Heine, ač z paměti, nekreslil spisovatelky, jak vypadala r. 1854, nýbrž jak ji znával Chopin.

Ovšem litografie, o níž mluví K. Světlá, je ona litografie (Lasallová) podle obrazu E. Charpentiera (1811—1890); když jsem totiž vše toto dopsal, dostávám do ruky lit. dějiny francouzské od F. Strowského, kam podle oné litografie udělal obrázek G. Ripart (Histoire de la nation française. XIII. H. des lettres. 2.1923. 526), a ten úsudek onen potvrzuje.